

A tudományos kommunikáció hagyományai és jövőképe Kelet- és Délkelet-Ázsiában

A tudományos kommunikáció, azaz a tudás áramlásának folyamata a tudósok között, többféle módon is meghatározható. Az *Amerikai Könyvtáros Egyesület (American Library Association = ALA)* szerint a tudományos kommunikáció „*az a rendszer, amelyben a kutatási és más tudományos írások megszületnek, értékelik minőségüket, terjednek a tudós társadalomban, és megőrzik őket a jövő számára*”.

Bár a tudományos kommunikáció viszonylag új fogalom, története hosszú időre tekint vissza. A világ különböző részein, a különböző országokban a gazdasági, történelmi és kulturális sajátosságok miatt a tudományos érintkezés eltérő formákat öltött. A történelem és kultúra különbségeinek hatása az egyes országok tudományos életére talán Kelet- és Délkelet-Ázsiában a legszembeszökőbb. A hagyományok jelentősen meghatározzák a tudásanyag összegyűjtésének, értékelésének, továbbításának módszereit.

Az információs korszak beköszöntével a nemzetközi közösség tagjaként azonban ezek az országok is sok mindenben hasonlítanak a világ más országaihoz. Az információcsere többé nem ismer földrajzi határokat, az ázsiai országoknak éppúgy, mint a világ többi országának ugyanazokat a kihívásokat kell elfogadniuk: tevékenységüket az információs-kommunikációs technológiára kell alapozniuk.

Tagadhatatlan, hogy a fejlődés alaposan megváltoztatta a tudományos információcsere módjait. A tudományos eredményeket nem csak a nyomtatott publikációk hordozzák, az elektronikus formák egyre népszerűbbek és hozzáférhetőbbek. Az információtovábbítás technikája az egyes országokban különböző fejlettségi fokon van, ezért a tudományos eredmények terjesztésének lehetősége is eltérő. Kelet- és Délkelet-Ázsia országai igyekeznek lemaradásukat behozni, és a különböző fejlettségi fokon álló közösségek információcserejét felzárkóztatni.

Élő hagyományok

Kelet- és Délkelet-Ázsia sok országa közül a cikk négyet emel kik: *Kína, Korea, Japán és Mianmar*

(korábban Burma) helyzetét tekinti át. Ezek az országok földrajzilag közel vannak egymáshoz, történelmi és kulturális örökségük sok tekintetben közös. A tudományos kommunikációban is sok a hasonlóság, de az eltérés is.

Kelet-Ázsiában alakult ki a világ egyik legkorábbi civilizációja. Kínában hozzávetőleg ezeréves a nyomtatás, és itt formálódott az egyik legkorábbi tudományos publikációs rendszer. A nyomtatás és a publikáció gyakorlata gyorsan elterjedt a szomszédos országokban, Koreában és Japánban. Még a kínai nyelv is együtt mozdult a rendszerrel: a kínai volt a tudományos nyelv.

Drámai változást a 20. század hozott, amikor a nyugati kultúrák hatására a külföldi folyóiratok, könyvek váltak a tudományos eredmények fő hordozóivá.

Kína

Kínában a tudományos publikációk első szűrője a szakértői lektorálás (peer review). A publikációk elsősorban könyvek, időszaki kiadványok és kutatási jelentések. A szakfolyóiratok tudományági vagy intézményi alapúak, a szakkönyveket mintegy 560 kiadó, illetve egyetem adja ki. 2001-ben 8725 folyóirat volt, amelyek kb. 2,9 milliárd példányban jelentek meg. (Összehasonlításképpen: 1949-ben 257 folyóirat volt 20 millió példányban.)

Kínában hatalmas gazdasági fejlődés folyik, ami javítja az emberek sorsát, és komoly hatással van a tudományos közleményekre is. Mivel a kiadók kereskedelmi haszonra akarnak szert tenni, eltekintenek a szakértői lektorálástól, ha a minőség és a gazdaságosság összeütközésbe kerül. A „pay-to-publish” módszer, amikor a szerző fizet azért, hogy publikálhasson, érezhetően csökkentette sok tudományos közlemény színvonalát. Jelenleg ezt a modellt csak könyveknél alkalmazzák, a folyóiratok fizetnek a szerzőknek.

A kutatóintézetek és egyetemek kutatóira erős nyomás nehezedik, mert előrelépésüket publikációik száma, nem a minősége befolyásolja. Majdnem minden egyetemnek van saját folyóirata. A becslések szerint 1075 egyetem és főiskola több

mint 2000 folyóiratot ad ki. Ezek a folyóiratok csak az egyetem saját kutatóitól közölnek cikkeket, tematikájuk túl széles, nem kellően válogatott, így tudományos értékük sem jelentős.

Kína tudományos életében komoly gondot jelent a szellemi tulajdon és a szerzői jog semmibevétele. Az említett publikálási kényszer oda vezet, hogy többen saját kutatási eredmények nélkül jelentenek meg folyóiratcikket, könyveket, mivel a „pay-to-publish” rendszer megkönnyíti a csalást. A hivatalos statisztikákban nem tükröződik ezek száma, de a keresztpublikációk nagy száma a probléma súlyosságára utal.

Japán

Japánban más utat követtek. Nem a szakértői lektorálás a minőség ellenőrzésének egyedüli módszere, ami különösen a humán tudományokra jellemző, ahol a kutatók egyetemük folyóiratában publikálhatnak. A minőséget ezekben az egyetemi folyóiratokban az garantálja, hogy a fiatalabb szakemberek írásait az idősebb, az adott témában neves, a tudományterületet jól ismerő professzorok lektorálják. Ez az eljárás annak a Japánban régen meghonosodott módszernek a következménye, amely a professzort és tanítványait – a régebbieket is beleértve – összeköti, és közös munkájukat az egyetem programjába építi. A módszert több mint száz éve alkalmazzák, nagy szerepe volt a japán cikkek nemzetközi elismertségében.

A humán és társadalomtudományokon kívül a természet- és műszaki tudományoknál Japánban is alkalmazzák a szakértői lektorálást a publikációk megjelentetése előtt. A japán kutatók szívesen publikálnak külföldön, angolul.

Az 1997 óta tartó gazdasági recesszió miatt a kiadói ipar is karcsúsodik. A kellemetlen helyzet miatt az egyetemek harcolnak saját nyomdáik fenntartásáért. Több egyetem is igyekezett védeni kiadóját a tudományos tevékenység érdekében.

Mianmar

Mianmarban a tudományos publikáció igen ritka. A vezető kiadók a minisztériumok, hivatalos szervek. A tudományos publikációk szűk körre terjednek ki, mint a történelem, a vallás, a művészet, a régészet. A könyvkiadás korlátozott, 1999-ben mind-

össze 227 könyv látott napvilágot. Sok tudós külföldön publikál.

A cenzúrázást a központi kormányzat végzi. Az ország periferiáin élő népcsoportok ugyanakkor független kulturális tevékenységet folytatnak, különböző történelemfelfogásokat jelenítenek meg, amit a kormány nem nagyon ellenőriz.

Dél-Korea

Dél-Koreában a nyomtatást és a médiát hagyományosan a kormány ellenőrzi. Az 1980-as évek politikai liberalizációja enyhítette a korlátozásokat, gyors növekedésnek indult a tudományos tevékenység, ezzel a publikációk száma is. (Már csak néhány folyóirat áll – politikai okokból – ellenőrzés alatt.) A tudományos folyóiratokat és könyveket nagyrészt kiadók, tudományos intézmények jelentik meg.

Bár a publikációk nagyobb részét koreai nyelven adják ki, az angol is eléggé elterjedt. Az utóbbi évtizedekben kiszélesedett a nemzetközi együttműködés a koreai könyvpiacra, megjelentek a hazai kiadók versenytársaiként az amerikai és európai kiadók.

Japánban 55 000, Kínában 25 000, Koreában 15 000, Mianmarban pedig néhány száz cikket adtak közre 2005-ben.

Technikai kihívások

Az utóbbi évtizedekben az információs-kommunikációs technológia gyors fejlődése világszerte forradalmi változásokat hozott a tudományos kommunikációban, ez alól Ázsia országai sem kivételek. A nyugati országokhoz hasonlóan az e-könyvek, e-folyóiratok, digitális könyvtárak az információgyűjtés, -tárolás és -elosztás új formáivá válnak. Néhány adat:

- Kínában 36 elektronikus kiadó 200-nál több e-publikációt adott ki 2002-ben. Ebben az évben az internethasználók száma 45,8 millió volt.
- Japánban ritkábbak a tudományos publikációk elektronikus formái, az 1700 tudományos társaság legtöbbször nem rendelkezik saját webes kiadvánnyal. Mindössze néhány nagy egyetemi könyvtárban van elektronikus könyvtár, amelyek célja a kutatási információk digitális terjesztése.
- Korea az utóbbi években gyors fejlődésnek indult, a kormányzat 1996 óta évi 20-30 millió

USD-t szán a tudományos élet – és ebben az e-publikációk – fejlesztésére.

A fejlődés nem egyenletes az egyes országokban és régiókban, az új technológia sokszor tovább szélesíti a meglévő szakadékot a szegény és a gazdag helyek információhasználati lehetőségei között. Az internetkapcsolat hiánya lehetetlenné teszi a legújabb tudományos eredmények elérését: míg Japánban és Koreában a lakosság mintegy 65%-a jut internethez, Kínában mindössze 10%, Mianmarban pedig szinte senki.

Kínában a korszerű technológia használata egyenlőtlenül oszlik meg: a nagyvárosokban, ipari központokban és a tengerparti régióban kényelmes a hozzáférés, az ország nyugati, távolabbi részein az e-publikációk nehezen érhetők el. Nyugat-Kína fejlesztését a kormányzat kiemelt feladatnak tartja. 2000-ben Kína könyvtárainak 27%-a egyetlenegy könyvet sem tudott beszerezni, és ezeknek a könyvtáraknak a 70%-a a nyugati régióban van. Kimozdulást ebből a helyzetből csak a digitális könyvtárak építésétől és az e-kiadványok terjesztésétől lehet remélni.

Az első lépést sok helyen az elektronikus disszertációk adatbázisa jelenti. A koreai Nemzeti Könyvtár 1997-ben indított elektronikus könyvtára például 7000 PhD-disszertációt tartalmaz.

Globalizációs törekvések

A kelet- és délkelet-ázsiai országok célja, hogy bekapcsolódjanak a nemzetközi tudományos életbe. A hidegháború utáni enyhült politikai légkör kedvez ennek a folyamatnak, a technológiai fejlődés pedig gyorsítja az eredmények terjesztését. A tudományos kommunikáció globalizációja három

(kormányzati, intézményi és egyéni) szinten megy végbe.

A kormányzati intézkedések nagyon fontosak, hiszen a kutatások fenntartását, eredményeinek publikálását csak anyagi támogatással lehet megoldani. A japán kormány *Center of Excellence* programja példa az angol nyelvű publikálás támogatására, kiiktatva ezzel a nyelvi korlátot.

Hasonlóképpen a kínai kormányzat 2003–2004-ben 32 tudományos folyóiratot támogatott, amelyek közül 20 angol nyelven jelenik meg.

Mivel a tudományos kommunikáció nyelve világszerte az angol lett, a tudományos intézetek, egyetemek igyekeznek angol nyelvű közleményeket, folyóiratokat kiadni. Az angol azonban egyik országban sem hivatalos nyelv, ezért kevés az angol nyelvű publikációk száma.

A helyi nyelveken kiadott publikációkhoz angol kivonat tartozik. Az angol nyelvű publikációk minőségét sokan megkérdőjelezzik, ezek nemzetközi értékelése az alacsony előfizetési példányszámon, és az idézettség hiányán mérhető le. Az ok sokféle lehet, többek között a szerzők és a kiadványszerkesztők hiányos nyelvismerete.

A kommunikációt egyéni szinten azok tudják megvalósítani, akik konferenciák, együttműködések segítségével fel tudják hívni munkájukra a nemzetközi figyelmet.

/XIA, Jingfeng: Scholarly communication in East and Southeast Asia: traditions and challenges. = IFLA Journal, 32. köt. 2. sz. 2006. p.104–112./

(Domokos Miklósné)

TMT-példányok ingyen

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* szerkesztősége felajánlja a 2001–2005. évi megmaradt számait elsősorban az előfizetőknek, hogy térítésmentesen pótolni tudják az esetleg hiányzó példányokat. Egyes számokból korlátozott számú példányunk van, a kéréseket a beérkezés sorrendjében tudjuk teljesíteni.

Megrendelés e-mailben (tmt@omikk.bme.hu), faxon (457-5337) vagy levélben (BME OMIKK, TMT-szerkesztőség, 1011 Budapest, Gyorskocsi u. 5–7.).

A kért példányok a fenti címen, a szerkesztőségben vehetők át, vagy portós postai küldeményként kérhetők.